

ADVENDIAJA NELJAS PÜHAPÄEV AD 2023

Js 29:17–19 (Rm 15:8–13; Mt 1:18–24)

17 Eks ole ju veel ainult pisut aega, kuni Liibanon muutub viljapuuaiaks ja viljapuuaeda hakatakse pidama metsaks?

18 Sel päeval kuulevad kurdid kirja sõnu ja pimedate silmad näevad pilkasest pimedusest.

19 Siis tunnevad alandlikud aina rõõmu Issandas ja kõige vaesemad inimesed hõiskavad Iisraeli Pühas.

Eks ju ainult pisut, vähekeese, ja Liibanon pöördub viljapuuaiaks ning viljapuuaeda tuleb pidada metsatihnikuks. Ja sel päeval kuulevad kurdid raamatu sõnu ning süngmustast pimedusest näevad pimedate silmad. Ja rõhutatud rõõmutsevad üha ISSANDAS ning vaeseimad inimestest hõiskavad rõõmust Iisraeli Pühas.

Sissejuhatus

Prohvet Jesaja tegutses Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija päevil (Js 1:1), s.t 8. sajandi teisel poolel (umbkaudu ajavahemikus 740–686) enne Kristuse sündi. Tegemist oli Assüüria impeeriumi tõusuajaga, mille tulemusena aastal 722/721 hävitati Iisraeli kuningriik ning aastal 701 allutati ka Juuda kuningriik Assüüria ülemvõimule. Jesaja näeb selle keskse põhjusena Iisraeli taganemist Jumalast, mille tulemuseks ongi jumaliku karistusena Jumala rahvast tabav häving välisvaenlaste käe läbi. Jumala eesmärgiks ei ole oma rahvast lõplikult hävitada, vaid teda karistuse abil puhastada, uuendada ja taas üles ehitada.

20. sajandi kriitiline piibliteadus on olnud üsna ühel meelel prohvet Jesaja raamatu jagamisel kolmeks erinevasse ajastusse kuuluvaks osaks: peatükid 1–33 – Proto-Jesaja; peatükid 40–55 – Deutero-Jesaja; peatükid 56–66 – Trito-Jesaja. Ajaliselt paigutuks neist esimene ajaloolise prohvet Jesaja tegutsemisaega, teine Paabeli vangipõlve aega (6. sajandi esimene pool ja keskpäik eKr) ning kolmas vahetult eksiilist naasmise järele (6. sajandi teine pool eKr).

Jättes kõrvale arutelu raamatu (ja selle võimalike osade) autorluse üle¹ on selge, et mitte ainult alates 40. peatükist, vaid ka varasemates peatükkides sisalduvaid ettekuulutusi Iisraeli päästmise ja Jeruusalemma taastamise kohta on igati asjakohane seostada Paabeli vangipõlvest tagasipöördumise ajaga.

Tõsi, eriti alates Jesaja raamatu 40. peatükist lisandub päästekuulutusele universaalne mõõde. Jumal on kogu loodu Jumal ja Looja ning nagu kõik liha on Tema ees justkui

¹ Sest miks peaks olema võimatu uskuda, et 8. sajandil elanud prohvet oleks võinud kuulutada ette kakssada aastat hiljem toimunut?

rohi, mis kuivab ja kaob, ja nagu Tema käsule alluvad kõik rahvad (nii nendena, keda karistatakse ja kelle kaudu Jumal ise oma rahvast karistab), nii on Tema päästegi viimselt mõeldud kõigile rahvastele kuni ilmamaa ääreni. Eeskätt on prohveti sõnum mõeldud siiski julgustuse ja troostina Jumala oma armastatud Iisraelile.

Keelelisi märkuseid

Kuni...muutub – וָשׁוּב – sõna שׁוּב tähendab «tagasi pöörduma», «tagasi tulema», «naasma», aga ka «[kellestki ära või kellegi poole] pöörduma».

Liibanon – nimi לְבָנוֹן tuleneb sõnast לָבַן – «valge olema» – ning viitab sellele, et Liibanoni mäestiku kõrgemad tipud olid varasematel aegadel kaetud igilumega.

Viljapuuaiaks – לְכַרְמֶל – sõna ja nimi כַּרְמֶל tähendab «istandus», «viljapuuaed». Selle sõna tähendusvarjundiks on eriline viljakus ja lopsakus.

Metsaks – לִיעַר – sõna יַעַר tähendab nii «[tihe] mets» kui ka «voolav tihe kärjemesi» (vrd Ül 5:1).²

[Ja] kuulevad – וְשָׁמְעוּ – sõna שָׁמַע tähendab «kuulma», «kuulama», «tähele panema», «[palvet] kuulda võtma», ka «kuuletuma».

Kurdid – הַחֲרָשִׁים – sõna חָרַשׁ – «kurt» – tuleneb verbist חָרַשׁ, mille üheks tähenduseks on «ära lõikama». Tõenäoliselt võib siin näha seost millegi ära- s.t otsa mahalõikamise läbi tõmbiks või nüriks tegemisega.³

Kirja sõnu – דְּבָרֵי־סֵפֶר – sõna סֵפֶר tähendab «kirjutamine», «kirjutis», «raamat». Sõna דְּבָר – «sõna» – tuleneb verbist דָּבַר – «kõnelema», «rääkima» – ning tähendab korrastatud, mõtestatud ja ka loovat kõnet (sõna), mis ei pruugi mitte ainult tähistada, vaid ka põhjustab seda, millest kõneldakse.

Pimedate – עֲוֵרִים – sõna עָוַר tähistab nii füüsiliselt kui ülekantud tähenduses pimedat või pimestatut.

Silmad – עֵינַי – sõna עֵין – «silm» – kasutatakse nii füüsiliste kui vaimusilmade tähistamiseks.⁴

² יַעַר – Jaar – on ka kohanimi (vt Ps 132:6).

³ Sõna «kõrv» – אָזְן – tuleneb heebrea keeles verbist אָזַן – «kuulma»–, mille üheks alg tähenduseks on «terav olema».

⁴ Sama sõna võib tähendada ka veeallikat, sõnasõnalt [vee-] silma (nt 4Ms 33:9).

Näevad – תִּרְאִינָה – sõna רָאָה tähendab «nägema», «jälgima», «ära tundma», «mõistma».

Pilkasest pimedusest – וּמֵאֶפֶל וּמִחֹשֶׁךְ – sõna אֶפֶל tähistab sünget, süngemusta, ähvardavat pimedust, sõna חֹשֶׁךְ aga pigem pimedust või hämarust kui valguse puudumist.⁵

Siis tunnevad...aina rõõmu – וַיִּסְפוּ...שִׂמְחָה – sõna יָסַף tähendab «[midagi] uuesti/jälle/taas tegema».

Alandlikud – עֲנָוִים – sõna עָנָו – «alandlik», «rõhutu» – tuleneb nagu ka sõna עָנָו – «vaene», «vaevatud», «piinatud», «alandatud», «vilets» – verbist עָנָה – «rõhuma», «koormama», «rõhutud/koormatud olema».⁶

Issandas – בְּיְהוָה – originaalis kasutatakse siin Jumala nime יְהוָה – «JHWH», «Jahve», «Jehoova».

Ja kõige vaesemad inimesed – וְאֶבְיֹנֵי אֲדָם – sõna אֶבְיֹן – «puudusekannataja», «rõhutu», «vaene», «abivajaja» – tuleneb verbist אָבָה – «[millegi järele] õhkama», «[millestki] puudust tundma», «[millegi poolest] puuduses olema».

Hõiskavad – יִגִּילוּ – sõna גִּיל tähendab «rõõmutsema», «rõõmust hõiskama», «rõõmust hüppama».

Pühas – בְּקִדּוֹשׁ – sõna קִדְּשׁ – «püha», «puhas» – tuleneb verbist קִדַּשׁ – «eraldama», «[pühaks otstarbeks] kõrvale panema».

Sisuline analüüs

Prohvet Jesaja raamatu 29. peatükk algab hädakuulutusega Jeruusalemmale: «Häda sulle, Ariel, Ariel, linn, kus Taavet leeri üles löi! Lisandugu aastale aasta, tehku seatud pühad oma ringkäiku, mina rõhun Arieli: tuleb kurbus ja kurvastus ja ta muutub mulle otsekui ohvrialtariks. Ma löön su vastu üles ringikujulise leeri, ümbritsen sind valvega ja püstitan su vastu piiramisseadmed. Su vaenlaste hulk on otsekui peenike tolm, rõhujate jõuk lendlevate aganate sarnane. Sest silmapilkselt, äkitselt sünnib, et vägede Issandalt tuleb sulle katsumine äikese, maavärisemise ja suure mürinaga, tuulispea ja marutuulega ning hävitava tuleleegiga.» (Js 29:1–3.5j)

⁵ 1739. aasta Piiblis: «musta pimmeda ja pimmedusse seest».

⁶ 1739. aasta Piiblis: «hädalissed».

Hävingu – või õigemini karistuse – põhjuseks oli Jumala rahva ühiskondlik, usuline ja kõlbeline laostumine, kusjuures suurim süü lasus nendel, kes oleksid pidanud olema eeskujuks ning hoolitsema rahva hea käekäigu eest: «Maa leinab, laostub, ilmamaa närbub, laostub, maa rahva ülikud rammestuvad. Maa on rüvetunud oma elanike all, sest need on üle astunud Seadusest, muutnud seadlusi, murdnud igavese lepingu. Seepärast neelab needus maa ja selle elanikud peavad kandma oma süüd; seepärast kahaneb maa elanike hulk ja vähe inimesi jääb järele. Preester ja prohvet vaaruvad vägijoojist, on segased veinist, tuiguvad vägijoojist, eksivad nägemuses, kõiguvad otsuses. Sest kõik lauad on täis okset ja rooja, puhast paika ei olegi.» (Js 24:4–6; 28:7j)

See, et häving tuleb, on täiesti kindel: «Nüüd aga ärge enam hoobelge, et teie kütked jääksid pingutamata, sest ma olen kuulnud Jumalalt, vägede Issandalt, otsusest ja hävitusest, mis tabab kogu maad.» (Js 28:22) Ahistusest, mis Iisraeli tabab, ei ole väljapääsu, kui väga seda ka igatsetaks ja otsitaks – ning seda valusam see on, mida enam seda igatsetakse ja otsitakse: «See on, nagu näeks näljane und, et vaata, ta sööb. Kui ta ärkab, siis on ta hing täitmata. Või nagu näeks janune und, et vaata, ta joob. Kui ta ärkab, vaata, siis on ta nõrk ja ta hing on närbunud.» (Js 29:8)

Paraku ei igatse ega oota mitte kõik, ning taas puudutab see eeskätt neid, kelle kutsumus, ühiskondlik positsioon ja amet nõuavad vastutust rahva kõlbelise ja usulise tervise eest: «Pidage ja hämmastuge, saage pimedaks ja ärge nähke! Nad on joobnud, aga mitte veinist, nad vaaruvad, aga mitte vägijoojist. Sest Issand on valanud teie peale unisuse vaimu ja on sulgenud teie silmad, prohvetid, ning katnud teie pead, nägijad.» (Js 29:9j) Seejuures on rahvas ja tema juhid niivõrd pimedad, et nad ei näe ega mõista, et neil on probleem – või siis on tegemist ülimalt silmakirjalikkusega: «...see rahvas ligineb mulle suuga ja austab mind huultega, aga ta süda on minust kaugel ja nende kartus minu ees on ainult päritud inimlik käsk.» (Js 29:13)

Jumal kuulutab «häda neile, kes oma nõu Issanda eest sügavale ära peidavad, kelle teod sünnivad pimedas ja kes ütlevad: «Kes meid näeb? Kes meid tunneb?»» (Js 29:15), ent töötab samaaegselt ka päästet ja abi. Jah, «tarkade tarkus kaob ja tema arukate arukus peidetakse», ent Issand teeb «sellele rahvale veel imet – imelikul ja kummalisel viisil» (Js 29:14). Järgnevates salmides näitab prohvet, kuidas see sünnib: teatavas mõttes paradoksaalselt, kõige jalgadelt pea peale või – jumaliku loogika järgi – pea pealt tagasi jalgadele pööramisega: «Eks ole ju veel ainult pisut aega, kuni Liibanon muutub viljapuuaiaks ja viljapuuaeda hakatakse pidama metsaks?» (Js 29:17)⁷

Liibanon tähistab siin ilmselt suurel määral metsaga ja kõrgemates tippudes igilumega kaetud mäestikku, millelt pole loota mingit vilja – Jumal töötab aga muuta selle viljakaks, lopsakaks aiaks. Samas ootab praegust viljapuuaeda vastupidine saatus:

⁷ Kuna kolm sõna selles salmis on kasutusel ka kohanimedena, võiks tõlkida ka: «Eks ole ju veel ainult pisut aega, kuni Liibanon muutub Karmeliks ja Karmelit hakatakse pidama Jaariks.»

sellest saab metsik, viljatu ja kasutu tihnik. Tõenäoliselt vastandatakse selle prohvetliku pildiga ühelt poolt need, kellelt pole midagi oodata, kelle käsi käib halvasti, kes kuuluvad kõige vaesemate inimeste, rõhutute, lausa hüljatute hulka, ning teisalt need, kellel on kõik olemas, s.t ülikud, rahvajuhid, prohvetid ja preesterkond. Esimestele kuulutatakse uue alguse lootust, teistele täielikku hävingut.

Kaks järgmist salmi arendavad edasi esimesena nimetatute ning kaks neile järgnevat salmi teisena nimetatute tulevase käekäigu kohta öeldut:

Js 29:18j	Js 29:20j
Sel päeval kuulevad kurdid kirja sõnu ja pimedate silmad näevad pilkasest pimedusest. Siis tunnevad alandlikud aina rõõmu Issandas ja kõige vaesemad inimesed hõiskavad Iisraeli Pühas.	Sest vägivaldsele tuleb lõpp ja pilkaja saab otsa, ja hävitatakse kõik, kes kavatsevad kurja, kes teevad sõnaga inimese süüdlaseks, kes seavad püünise kohtumõistjale väravas ja tõrjuvad õige põhjusega kõrvale.

On oluline tähele panna, et kurtidest ja pimedatest kõneldes peab prohvet silmas eeskätt vaimset, vaimulikku ja moraalselt kurtust ning pimedust, näidates, et tõeliselt pimedad ja kurdid pole mitte need, keda on pimedaks ja kurdiks peetud, s.t mitte vaene ja harimatu rahvas, vaid need, kes on uhked selle üle, et nad näevad ja kuulevad, eeskätt preestrid ja prohvetid.⁸

Mõned salmid eespool öeldakse prohvetitele, kelle silmad on pimedad, ja nägijaile, kelle palged on kaetud: «Seepärast on kogu ilmutus teile nagu pitseeritud raamatu sõnad; kui see antakse mõnele, kes kirja tunneb, ja öeldakse: «Loe ometi!», siis ta vastab: «Ma ei saa, sest see on pitseriga kinni.» Või kui raamat antakse sellele, kes kirja ei tunne, ja öeldakse: «Loe ometi!», siis vastab see: «Ma ei tunne kirja.»» (Js 29:11j) Nüüd tuleb välja, et seni kurdiks peetud on ainsad, kes kuulevad – mida muud kui Issanda sõna! –, ning need, keda on arvatud viibivat pilkases pimeduses, annavad silmad ette endast heal arvamusel olevatele, ent tegelikult pimestatud «nägijaile».

Aset leidva muutuse suurust ja imelisust näitab see, et rõhutud hakkavad rõõmutsema ning need, kes vaesuse ja viletsuse tõttu ägavad ja õhkavad, saavad hõisata, lausa rõõmust hüpata. Jumal töötab oma rahvale, kelle Ta lunastab, et too «ei jää nüüd enam häbisse ja ta pale ei kahvata enam» (Js 29:22), kusjuures hoolimata sellest, et neile, kes on tõeliselt pimedad – vägivaldseile ja pilkajaile – kuulutatakse hävingut, on Issand, Iisraeli Püha, niivõrd suuremeelne ja armuline, et isegi neil on lootust pääseda: «Need, kes olid eksivaimus, tulevad mõistusele ja nurisejad võtavad õpetust.» (Js 29:24)

⁸ Vrd Jh 9:40j: «Seda kuulsid mõned variseridest, kes olid Tema juures, ja ütlesid Talle: «Kas meiegi oleme pimedad?» Jeesus ütles neile: «Kui te oleksite pimedad, ei oleks teil pattu. Aga et te nüüd ütlete: «Meie näeme», siis jääb teie patt teile.»»

Selleks, et saada osa jumalikust päästest, on vaja loobuda toetumisest valele ja riugastele, mis üksnes suurendavad hävingut (Js 30:12–14), ning pöörduda Issanda poole ja panna kogu oma lootus Temale: «Sest nõnda ütleb Issand Jumal, Iisraeli Püha: Pöördudes ja vaikseks jäädes te pääseksite, rahu ja lootuses oleks teie jõud, kuid te pole seda tahtnud. Ja ometi ootab Issand, et teile armu anda, ja jääb kõrgeks, et teie peale halastada, sest Issand on õiguse Jumal, õndsad on kõik, kes Teda ootavad.» (Js 30:15.18)

Mitte ainult Iisraeli rahva, vaid kõigi rahvaste, kogu inimkonna lootus on täitunud Jeesuses Kristuses, Jumala ainusündinud ja inimeseks saanud Pojas, kes tuli maailma kui kõigi inimeste Õnnistegija ning valitseb igavesti õigluse Kuningana (Js 32:1). Tema on Iisraeli Püha, kes kingib alandlikele, rõhutuile, rusutuile jääva rõõmu ning paneb vaeseimadki inimestest igavesest rõõmust rõkkama.

Jutluseks

Advendiaja neljanda pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Issand on lähedal». Sissejuhatav tekst nimetab, et see pühapäev «on pühendatud Jeesuslast ootavale Maarjale, Issanda emale». Evangeeliumitekst keskendub vähemalt väliselt õigupoolest rohkem Joosepile kui Maarjale, kuid tegelikult keskpunktiks ei ole ei Joosep ega isegi mitte Maarja, vaid «temas sündinu», s.t neitsi üsas inimeseks saanud Jumala Poeg. Kogu Matteuse evangeeliumi esimese peatüki, nagu ka pühapäeva Evangeeliumi, keskseks sõnumiks on tunnistus Jeesusest Kristusest kui tõelisest inimesest ja tõelisest Jumalast, kelles on täidetud nii Aabrahamile antud kui hilisemad töötused ning kes on tulnud, et päästa nii oma rahvas kui kogu inimkond nende pattudest.

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on advendiaja neljanda pühapäeva Epistlik (Rm 15:8–13) apostel Pauluse kinnitus, et Jeesuses Kristuses on Jumala halastus ja pääste kingitud mitte ainult Iisraelile, vaid kõigile rahvastele, ka paganaile. Epistel lõpeb julgustava soovisõnaga, mida on lihtne seostada nii Evangeeliumi kui Vana Testamendi lugemisega: «Aga lootuse Jumal täitku teid kõige rõõmu ja rahuga usus, et teil oleks küllaga lootust Püha Vaimu väes!»

Jesaja prohvetikuulutusele jutlustades võiks keskenduda eeskätt lootusele, mis on seda kirkam, mida lootusetumana näivasse olukorda Jumala rahvas või kogu inimkond on paisatud: kui juba kurdid on need, kes kuulevad, ja pimedad need, kes näevad, siis mida on meil veel karta? Õigupoolest siiski on midagi, mida peaksime kartma: enda pidamist kuuljaks ja nägijaks siis, kui oleme tegelikult kurdid ja pimedad, ning sellest eksiarvamusest sõgestatuna jumaliku pääste tagasi lükkamist. Jumal oma imelises, mõõtmatus ja lausa mõistetamatus helduses, armus ja suuremeelsuses töötab pääsemist isegi sõgedaile eksivaimus olijaile.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumala rahva ajalugu tunnistab ühelt poolt Jumala mõõtmatust armust ja lõpmatust ustavusest ning teisalt paraku Jumala armastatud rahva sagedasest truudusetusest ja taganemisest. Kahtlemata puudutab see kogu rahvast, ent suurim süü lasub neil, kelle kutsumuseks ja ülesandeks on rahvale eeskuju andmine, tema õiget teed juhtimine ja nii tema ainelise kui vaimuliku käekäigu eest hoolitsemine. Jumalast, Tema lepingust ja oma kohustustest taganemise tulemusena tabas Jumala rahvast mitmel korral karistus, mille tagajärjel kaotati lühemaks või pikemaks ajaks nii riiklik iseseisvus kui vabadus ning viimaks isegi oma maa.
2. Kõiges selles ei jätnud Jumal oma rahvast maha, vaid hoolitses tema eest jätkuvalt ning töötas talle lunastust. Lunastusega kaasnes enamasti senise ümberhindamine ning eriti nende valus üles raputamine, kes elasid kas silmakirjalikkuses või enesepettuses – kes rahustasid ennast kinnitusega, et nendega on kõik korras; kes uskusid, et piisab huultega peetud jumalateenitusest, mis sellest, et süda on Issandast kaugel; kes arvasid, et neile on nende ühiskondliku või usulise positsiooni, kutsumuse ja ameti tõttu kõik lubatud; kes põlgasid ja vaevasid lihtrahvast, vaeseid ja harimatuid, pidades neid kurtideks ja pimedateks. Lunastuse ja paranemise juurde kuulub lahutamatu ka kõige selle pea pealt taas jalgadele pööramine: Jumal näitab, et samal ajal, kui need, kes peavad ennast nägijaiks, on pimedad, ning prohvetiks kutsutud on kurdid ja tummad, võtavad seni kurtideks peetud Jumala sõna kuulda ning need, keda arvatakse istuvat pilkases pimeduses, osutuvad tõelisteks nägijateks, kes hõiskavad jäävas rõõmus ning ülistavad Issandat, Iisraeli Püha.
3. Siiski ei taha Jumal mitte kellegi hukkumist, vaid kingib päästelootuse isegi neile, kes on tõeliselt pimedad ja sõgedad, kelle vaim on eksitatud kas silmakirjatsemise või enesepettuse läbi: ka «need, kes olid eksivaimus, tulevad mõistusele ja nurisejad võtavad õpetust» (Js 29:24). Muidugi ei puuduta see kõik ainult Iisraeli rahvast. Jumal valis ja kutsus Iisraeli rahva selleks, et Tema kaudu läkitada Lunastaja kogu inimkonnale. Jumala ainusündinud Poeg Jeesus Kristus, kelle inimeseks saamist me taas tähistame ja kelle tagasitulekut me ootame, on kogu maailma Päästja, kes on meid oma ristiohvri läbi Jumalaga lepitanud ning meile jääva rõõmu ja igavese õndsuse kinkinud. Temas saavad nägijaiks need, kes on seni istunud pilkases pimeduses, ning kuulevad jumalikku rõõmusõnumit need, kelle kõrvad on olnud kurdid. Tema tõstab üles rõhutud ja paneb need, kes õhkavad viletsuses ja vaesuses, rõõmust hõiskama. Tema on Immanuel – Jumal meiega –, kes päästab oma rahva ja kogu maailma nende pattudest ega keela päästelootust isegi neile, kes elavad veel eksivaimus, vaid tahab, et kõik inimesed võiksid õndsaks saada. Temas täidab lootuse Jumal meid kõige rahu ja rõõmuga usus ja Püha Vaimu väes.